

Kommentarer

Hvad er økonomisk viden?

Erik Harsaae

Økonomisk Institut, Aarhus Universitet

Menneskene lever i en verden, hvis natur de gennem filosofi og videnskab har vundet en stadig voksende indsigt i. Den viden, mennesker har, kan tilordnes forskellige kategorier, dels *deskriptiv viden*, som giver en beskrivelse af virkeligheden, dels *formal viden*, som fastlægger regler for korrekt tænkning. Begge former for viden kan kaldes *videnskab*, hvis dette begreb defineres så bredt som muligt. Man kan skelne mellem positiv videnskab eller *realvidenskab*, som handler om den fysiske verden, og *formalvidenskab*, som drejer sig om menneskers bearbejdelse af deres oplevelse af virkeligheden ved hjælp af logik og matematik. En sådan erkendelsesteori henregnes ofte under filosofien, som derudover beskæftiger sig med menneskenes øvrige kulturelle aktiviteter. Generelt vil disse være knyttet til den omstændighed, at mennesker lever i samfund, varierende i størrelse fra en primitiv stamme med under hundrede medlemmer til en kæmpestat som Kina med over en milliard indbyggere. Ved studium af moderne nationalstater kan det være relevant at skelne mellem mange specielle fællesskaber og samspillet mellem dem. Faktiske samfundsformer kan beskrives, og deres udvikling over tiden kan beskrives historisk. Positiv videnskab kommer altså også på tale her, men menneskeheds historie har været påvirket af følelser og livsopfattelser, som undrager sig videnskabelig forklaring.

Menneskenes forståelse af verden kan udtrykkes sprogligt. Her vil vi ikke beskæftige os med skønlitteraturen, som også udtrykker livsfilosofi. Det er svært at bestemme en skarp

Dette indlæg bygger på forfatterens afskedsforelæsning ved Aarhus Universitet den 18. marts 1994. Forelæsningsmanuskriptet er gengivet i Årbog 1993 fra Økonomisk Institut ved Aarhus Universitet. Her gengives forelæsningsens hovedtanker i ændret og suppleret form.

grænse mellem livsfilosofi og den del af filosofien, der beskæftiger sig med videnskab. Filosofien bør ikke selv opfattes som en videnskab. Filosofi er i hvert fald ikke nogen realvidenskab: ikke en *positiv* videnskab. Her bruges »positiv« naturligtvis ikke i modsætning til »negativ«, men i modsætning til »tom«; en betegnelse, visse jordbundne mennesker er tilbøjelige til at bruge om spekulativ filosofi. Positiv videnskab kan karakteriseres som *konkret og specifik*; filosofi som *spekulativ og søgende*. Videnskabsteori danner broen mellem de to discipliner. Filosofiens opgave er at bestemme et almengyldigt grundlag for videnskab og vurdere den rolle, logik og matematik har i videnskabelig forskning: Filosofi er således ikke selv videnskab, men kan have videnskaben som genstand. *Logisk konsistens* er et filosofisk begreb, som udtrykker en nødvendig betingelse for videnskabelighed. Men at filosofi er søgende, betyder, at *filosofien* som helhed ikke kan opfylde noget krav om logisk konsistens.

Et skarpt skel mellem videnskab og filosofi accepteres dog ikke af alle tænkere: nogle filosoffer har villet stille samme krav om objektiv gyldighed til filosofiens konklusioner som til videnskabens. Men deres tanke kan vel ikke være at slette sondringen mellem logisk analyse og matematik på den ene side og viden om, hvad der sker i vor omverden, på den anden.

Det fører ind på sondringen mellem naturvidenskab og åndsvidenskab, som er overtaget fra en tysk tradition: Naturwissenschaft og Geisteswissenschaft. På engelsk taler man om »science«, der også kan bruges i sammensætninger som »social science« og »historical science«, men hermed vil man nok sigte til den side af disse fag, som er positiv videnskab. Medens filosofi medregnes under »Geisteswissenschaft«, vil man på engelsk næppe bruge ordet »science« om filosofi. En tysk filosof som He-

Kommentarer

Hvad er økonomisk viden?

Erik Harsaae

Økonomisk Institut, Aarhus Universitet

Menneskene lever i en verden, hvis natur de gennem filosofi og videnskab har vundet en stadig voksende indsigt i. Den viden, mennesker har, kan tilordnes forskellige kategorier, dels *deskriptiv viden*, som giver en beskrivelse af virkeligheden, dels *formal viden*, som fastlægger regler for korrekt tænkning. Begge former for viden kan kaldes *videnskab*, hvis dette begreb defineres så bredt som muligt. Man kan skelne mellem positiv videnskab eller *realvidenskab*, som handler om den fysiske verden, og *formalvidenskab*, som drejer sig om menneskers bearbejdelse af deres oplevelse af virkeligheden ved hjælp af logik og matematik. En sådan erkendelsesteori henregnes ofte under filosofien, som derudover beskæftiger sig med menneskenes øvrige kulturelle aktiviteter. Generelt vil disse være knyttet til den omstændighed, at mennesker lever i samfund, varierende i størrelse fra en primitiv stamme med under hundrede medlemmer til en kæmpestat som Kina med over en milliard indbyggere. Ved studium af moderne nationalstater kan det være relevant at skelne mellem mange specielle fællesskaber og samspillet mellem dem. Faktiske samfundsformer kan beskrives, og deres udvikling over tiden kan beskrives historisk. Positiv videnskab kommer altså også på tale her, men menneskeheden har været påvirket af følelser og livsopfattelser, som undrager sig videnskabelig forklaring.

Menneskenes forståelse af verden kan udtrykkes sprogligt. Her vil vi ikke beskæftige os med skønlitteraturen, som også udtrykker livsfilosofi. Det er svært at bestemme en skarp

Dette indlæg bygger på forfatterens afskedsforelæsning ved Aarhus Universitet den 18. marts 1994. Forelæsningsmanuskriptet er gengivet i Årbog 1993 fra Økonomisk Institut ved Aarhus Universitet. Her gengives forelæsningsens hovedtanker i ændret og suppleret form.

grænse mellem livsfilosofi og den del af filosofien, der beskæftiger sig med videnskab. Filosofien bør ikke selv opfattes som en videnskab. Filosofi er i hvert fald ikke nogen realvidenskab: ikke en *positiv* videnskab. Her bruges »positiv« naturligtvis ikke i modsætning til »negativ«, men i modsætning til »tom«; en betegnelse, visse jordbundne mennesker er tilbøjelige til at bruge om spekulativ filosofi. Positiv videnskab kan karakteriseres som *konkret og specifik*; filosofi som *spekulativ og søgende*. Videnskabsteori danner broen mellem de to discipliner. Filosofiens opgave er at bestemme et almengyldigt grundlag for videnskab og vurdere den rolle, logik og matematik har i videnskabelig forskning: Filosofi er således ikke selv videnskab, men kan have videnskaben som genstand. *Logisk konsistens* er et filosofisk begreb, som udtrykker en nødvendig betingelse for videnskabelighed. Men at filosofi er søgende, betyder, at *filosofien* som helhed ikke kan opfylde noget krav om logisk konsistens.

Et skarpt skel mellem videnskab og filosofi accepteres dog ikke af alle tænkere: nogle filosoffer har villet stille samme krav om objektiv gyldighed til filosofiens konklusioner som til videnskabens. Men deres tanke kan vel ikke være at slette sondringen mellem logisk analyse og matematik på den ene side og viden om, hvad der sker i vor omverden, på den anden.

Det fører ind på sondringen mellem naturvidenskab og åndsvidenskab, som er overtaget fra en tysk tradition: Naturwissenschaft og Geisteswissenschaft. På engelsk taler man om »science«, der også kan bruges i sammensætninger som »social science« og »historical science«, men hermed vil man nok sigte til den side af disse fag, som er positiv videnskab. Medens filosofi medregnes under »Geisteswissenschaft«, vil man på engelsk næppe bruge ordet »science« om filosofi. En tysk filosof som He-

gel respekterede ikke sondringen mellem positiv videnskab og filosofisk spekulation.

Når Karl Marx betegnede den lære, som efter ham kaldes marxisme, som *videnskabelig*, er det ikke sikkert, han i dag havde brugt denne betegnelse. Hvis han kunne have frigjort sig fra påvirkningen fra Hegel og accepteret den sondring mellem filosofi og videnskab, der just blev draget, kunne han i stedet have hævdet, at marxismen byggede på en *filosofisk set* bedre ideologi end traditionelle samfundsopfattelser. Et ikke-religiøst livssyn, der er baseret på opfattelsen af menneskelig virksomhed som noget lige så naturgivet som dyr, planter, den jord vi lever på, osv., vil vi i dag betegne som en *ideologi*, opfattet som et mere generelt begreb end *religion*.

Marx ville dog næppe nøjes med at kalde sin opfattelse af menneskets situation i verden en ideologi, selvom han med den ville argumentere mod bestående ideologier baseret på religiøse opfattelser: han mente faktisk, at han med sin analyse af menneskehedens historie havde fundet nogle lovmæssigheder, der muliggjorde meningsfulde udsagn om menneskehedens fremtid på jorden. Selvom Marx var mere naturvidenskabeligt orienteret end mange af sine kritikere, må man i dag anklage ham for at begå en lignende fejl som de klassiske økonomer, han kritiserede: at nære en overdreven tillid til, at en perfekt samfundsorden kunne etableres alene ved den rigtige organisation af økonomisk produktion og beskæftigelse uden hensyn til virkningen heraf på jordklodens naturgivne ressourcer. »Rigtig« må her forstås som »retfærdig«.

Nutidens marxister har i høj grad fastholdt disse mangler i den marxistiske opfattelse af menneskehedens situation. Og nu vender vi tilbage til relationen mellem filosofi og videnskab. Groft taget kan man i dag se videreførelsen af en forskel på en kontinental og en engelsk/amerikansk tradition i den vestlige verdens filosofi. Den kontinentale tradition er langt mere præget af den samme form for historiefilosofi, som marxismen var et eksempel på, medens den angelsaksiske tradition opfatter filosofiens hovedopgave som erkendelsesteoretisk: analyse af betingelserne for gyldig videnskab, dvs. »science«.

For danske økonomer er det naturligt at vælge Frederik Zeuthens bog fra 1942, *Økono-*

misk Teori og Metode, som udgangspunkt for besvarelsen af spørgsmålet i dette indlægs titel: hvad er økonomisk viden? Men det nærmeste, vi kommer til en autoritativ beskrivelse af økonomisk forskning, er vel Schumpeters monumentale værk, *History of Economic Analysis*, udkommet 1952, men ufuldført (Schumpeter døde 1950). Det spørgsmål, vi stiller, kan da formuleres: hvad er det for noget, der er genstand for økonomers analyse?

Selvom Schumpeters bog er senere end Zeuthens, er den altså langt fra ny, men indeholder dog stadig relevante synspunkter. F.eks. henviser Georgescu-Roegen til den mange steder i sin bog fra 1971, hvori han fremsætter den i vor sammenhæng interessante påstand, at økonomi ikke er nogen teoretisk videnskab. Dette kan fortolkes således, at den økonomiske analyse ikke som produkt frembringer en eksakt beskrivelse af den økonomiske virkelighed, men en teoretisk struktur, som udgør en *økonomisk logik*. Det kan også udtrykkes på den måde, at den formale struktur, som økonomisk teori udgør, ikke direkte er grundlag for nogen tilsvarende positiv videnskab.

Alligevel har vi en positiv økonomisk videnskab i form af beskrivende statistik og økonomisk historie. De data, vi her registrerer, er sande udsagn i en empirisk beskrivelse, men de forklares ikke umiddelbart af en teori af den art, Georgescu-Roegen forestiller sig.

En *teori* er i Georgescu-Roegens terminologi et sæt af sande udsagn, som kan deles i to kategorier, aksiomer (A-udsagn) og B-udsagn, som kan deduceres logisk (undertiden endog matematisk) af A-udsagnene.

Hvis en teori i ordets mere generelle betydning ikke er nogen basis for en teoretisk videnskab i Georgescu-Roegens sprogbrug, kan man ved forsøg på at drage positivt videnskabelige udsagn af sin teori begå en argumentationsfejl, som Georgescu-Roegen kalder »The Fallacy of Mislplaced Concreteness«.

En kritiker af ortodoks økonomi som Herman E. Daly, hvis kongstanke er bestemmelse af de nødvendige forudsætninger for et bæredygtigt globalt økosystem (a steady-state economy), anklager økonomer for i stor stil at begå denne argumentationsfejl. I hans formulering (jvf. f.eks. Daly og Cobb 1989 side 25-43) består »The Fallacy of Mislplaced Concreteness« i at opfatte resultatet af et deduktivt ræsonne-

ment som sandt i en korrespondensteroretisk forstand, dvs. at konklusionen er reelt sand i og med, at den er formalt sand.

Det er den engelske matematiker og filosof, Alfred North Whitehead (1861-1947), der har indført betegnelsen »The Fallacy of Misplaced Concreteness«. I artiklen om Whitehead side 335 i Runes 1962 beskrives den med ordene »the high abstractions of science must not be mistaken for concrete realities«. Ordet »fallacy« hentyder sædvanligvis til rent logiske fejlslutninger. Et eksempel, som mange økonomer vil kende, er »the fallacy of composition«.

Det er nyttigt at være opmærksom på, at den formale logik optræder i to roller, dels som en teoretisk logik, der analyserer den indre logiske konsistens i en teoretisk model, og dels som en anvendt logik, hvor der ud fra givne præmisser (som i en teoretisk videnskab er A-udsagn) drages konklusioner, som disse præmisser implicerer. Konklusionerne vil være B-udsagn. Men hvis vi ikke har en teoretisk videnskab, begår vi »the fallacy of misplaced concreteness«. Det er dog en fejl, som ikke er nogen formallogisk fejl, men en fejlagtig *anvendelse* af en teoretisk model.

Det, man foretager sig i matematisk økonomi, er at konstruere modeller af *logisk økonomisk adfærd* under givne forudsætninger. Det interessante ved en model af et fuldkomment marked er bestemmelsen af de nødvendige forudsætninger for perfektion. Hvis man spekulerer over modellens virkelighedsrelevans, vil næppe nogen alvorligt forestille sig, at disse forudsætninger fuldtud opfyldes i faktisk økonomisk adfærd. På en eller anden måde må man vurdere afstanden mellem modellens forudsætninger (abstraktionerne) og forholdene i den faktiske økonomiske proces (de givne konklusioner).

Begrebet *generel ligevægt* fører let til, at man begår »the fallacy of misplaced concreteness«, dvs. ræsonnerer, som om ligevægt kan være en faktisk tilstand i et virkeligt økonomisk system. Et begreb som Pareto-optimalitet er derfor ikke blot en form for optimalitet, der kan kaldes uretfærdig (som vi senere kommer ind på), men det er også en ikke-realisabel tilstand, fordi den krævede ligevægt aldrig vil nå at blive etableret. Det følger umiddelbart af den empiriske iagttagelse, at prisbestemmelsen i et

virkeligt økonomisk system aldrig foretages *simultant* af samtlige økonomiske agenter under fastholdte betingelser for produktion og indkomstdannelse. De faktiske økonomiske akter er *sekventielle* og *bilaterale*. De udgør en historisk proces.

Dette synspunkt har jeg argumenteret grundigere for i min bog *Økonomi, miljø og ressourcer*.

Måske kunne man argumentere for, at bilaterale transaktioner mellem økonomiske agenter i princippet kunne foregå mellem »economic men«, som handler ud fra en viden, alle besidder om de momentane markedsforhold. Men selv dette strider mod virkeligheden: den virkeligt relevante økonomiske realitet er, at agenterne aldrig råder over den samme information og dermed heller ikke over al den relevante information, individet behøver for at kunne opfylde modellens forudsætninger.

Teoretisk *økonomi* kan identificeres med matematisk økonomi, men så er der ikke ensdannethed mellem den matematiske model og positiv økonomi: derfor er økonomi ifølge Georgescu-Roegen ikke nogen teoretisk *videnskab*. Vi behøver ikke give afkald på at tale om »økonomisk teori«. Vi skal blot besinde os på, hvad vi kan bruge den til.

Filosoffer forfølger sommetider et utopisk mål: ikke blot at definere sikker viden, men også at angive, hvordan denne opnås. I den klassiske fysik findes nogle generelle principper, som ved korrekt anvendelse fører til entydigt givne resultater af visse forsøgsopstillinger (hvis det i skolen kiksede for fysiklæreren, var det den korrekte etablering af forsøgsbetingelserne, der manglede). En videnskab af denne art kan man kalde en *eksakt videnskab*. I en sådan går man uden risiko fra abstraktion til konkretion.

Georgescu-Roegen vil imidlertid ikke kalde kemi en teoretisk videnskab. Resultatet af et nyt kemisk eksperiment kan ikke deduceres som B-udsagn ud fra givne A-udsagn. Men når den rigtige recept til fremstilling af et givet produkt er fundet, kan man regne med, at dette resultat kan opnås, så længe man kan få de nødvendige ingredienser. *Induktion* fra ét forsøg til alle fremtidige gentagelser af samme forsøg er principielt i orden (i praksis kan det vise sig, at ikke alle betingelser har været erkendt fra starten).

Positiv eller beskrivende videnskab må for en økonom bestå i observation af, hvorledes økonomiske systemer er opstået, har udviklet sig og – for nogles vedkommende – er gået til grunde igen. En sådan videnskab er *økonomisk historie*. Menneskehedens historie omfatter naturligvis meget, som ikke tilhører den økonomiske sfære. Et begreb som »historisk tid« blev tidligere opfattet meget snævert, når man derved forudsatte, at man rådede over historiske kilder, hvorudfra man kunne sætte årstal på de hændelser, kilderne oplyser om. Videnskaber som arkæologi og palæontologi har imidlertid udvidet tidsperspektivet for menneskehedens historie på jordkloden i næsten ufatteligt grad.

Det bør erindres, at nogle naturvidenskaber også har en historisk karakter, f.eks. geologi, palæontologi og Darwins udviklingslære. En historisk videnskab (hvadenten det er en naturvidenskab eller en samfundsvidenskab) kan ikke være nogen teoretisk videnskab, som dette begreb her er blevet præciseret.

At sige, at økonomi ikke er nogen teoretisk videnskab, er at sige, at vi trods eksistensen af en *økonomisk teori* ikke råder over nogen gyldig teoretisk *model* af den økonomiske proces eller af tilstanden i et givet økonomisk system. Det betyder dog ikke, at vi intet véd herom.

Her vil det føre for vidt at gøre rede for positiv økonomisk viden i detaljer. Generelt er der tale om et samspil mellem de naturgivne muligheder, der består, og den måde, mennesker udnytter disse muligheder på. Den samlede virkning af de enkelte menneskers adfærd på det individuelle plan bestemmes delvis af de moralregler, de enkelte individer følger. Når vi sonderer mellem videnskab og moral, er det helt klart, at man ikke videnskabeligt kan bestemme den rigtige moral. Men det er lige så klart, at man ikke kan benægte, at moralfilosofi er en relevant aktivitet for analysen af menneskelig adfærd. I dag er det et eksistentielt problem, om man kan finde frem til en politisk adfærd, der forhindrer den globale økonomiske proces i at udvikle sig katastrofalt. Jeg tænker naturligvis her på miljø- og ressourceproblemer. Kan vi forhindre, at de forskellige folkeslag tvinges ind i en situation, hvor de føler sig tvunget ind i en kamp om altfor knappe ressourcer?

Hvis dette er det altoverskyggende problem, synes spørgsmålet om social retfærdighed mellem indbyggerne i en enkelt nation at få mindre betydning. Dette betyder naturligvis ikke, at vi skal holde op med at diskutere dette spørgsmål. Jeg vil derfor komme med nogle korte bemærkninger om et par aktuelle bidrag til denne diskussion.

Marxismen var et eksempel på en *historiefilosofi* (dvs. et bud på, hvad menneskehedens fremtidsudsigter er), som ikke tog tilstrækkeligt hensyn til de naturgivne betingelser for den økonomiske proces. F.eks. afviste Karl Marx pure eksistensen af et befolkningsproblem. Når marxismen blev anklaget for materialisme, var det ikke særlig begrundet. Den var ikke materialistisk nok. Den forudsatte ligesom den borgerlige økonomi, at den økonomiske udvikling udelukkende bestemtes af samfundets institutionelle ordening. Blot opfattede Marx den borgerlige ordening som ustabil i det lange løb.

I Bjarup 1994 findes en interessant kritik af økonomisk videnskab som *imperialistisk*, specielt i forhold til jura. Meget kort fortalt består dette i, at den retslige afgørelse af tvister mellem borgere principielt skulle kunne erstattes af økonomiske transaktioner mellem borgerne, der sigter mod at komme så nær en Pareto-optimal tilstand som muligt. Som Bjarup påpeger, implicerer dette ikke blot, at økonomerne mener at kunne undvære juraen, men også, at de vil eliminere sociologi som samfundsvidenskabernes grundvidenskab. Denne afart af moderne amerikansk økonomi begår »the fallacy of misplaced concreteness« i stor stil. Men det samme kan siges om Marx.

Den generelle ligevægtsmodel, som Zeuthen 1942 byggede på og som er en forudsætning for Pareto-optimalitet, er som et korthus: blot ét kort fjernes, falder hele huset. Det er også en statisk model. Det mindre krævende begreb, *Pareto-forbedring*, kunne defineres i en sekventiel model, hvor tilstande successivt forbedres, indtil man er i en Pareto-optimal ligevægt. En sådan tilstand bygger på økonomisk effektivitet uden hensyn til de magtforhold i samfundet, som afspejler borgernes forskellige muligheder for at erhverve indkomst. Denne magtstruktur kan opfattes som uretfærdig.

Lige fra de klassiske borgerlige økonomers dage har ikke-økonomer kritiseret den økono-

miske markedsmodele, fordi den forudsætter, at borgerne i en økonomi handler egoistisk. Adam Smith mente faktisk, at de økonomiske spilleregler, hvis de blev fulgt, ved markedets usynlige hånd ville føre til det bedst mulige resultat, og at det ofte ville skade, at økonomiske agenter forsøgte at handle ud fra samfundshensyn. Moralsk harme kunne dog stadig være på sin plads over for de økonomiske agenter, som ikke spillede ærligt spil, men erhvervede sig fordele uden selv at præstere en produktiv indsats.

Hos Laursen og Yndgaard 1994 omtales muligheden for at indbygge *benevolens*, dvs. glæde over andre menneskers behovstilfredsstillelse, som et handlingsmotiv i en markedsökonomi. En vanskelighed ved dette synes at være, at *benevolens* over for nogle medmennesker kan føre til uretfærdighed over for andre. Solidaritet med nogle fæller kan betyde, at man modarbejder andre borgere, jævnfør Laursen og Yndgaards omtale af protektionisme. Ingen kan forbyde mennesker at give bidrag til, hvad man kalder velgørende formål. Men fører totalvirkningen af dette til en retfærdig prioritering af sådanne formål?

Uden at kunne bevise det har jeg en fornemmelse af, at det afgørende for gyldigheden af vor basale økonomiske model ikke er, at de økonomiske agenter handler egoistisk, men at modellen er atomistisk i den forstand, at enhver agents præferencer må være *uafhængige* af alle andre agents præferencer. Moralske overvejelser er irrelevante i relation til denne model, netop fordi den ikke er andet end en logisk struktur, hvis abstraktioner ikke har virkelige konktioner. Vi véd jo alle, at lige så lidt som alle mennesker altid ræsonnerer logisk, lige så lidt handler alle mennesker altid økonomisk rationelt. Man kan ikke formalisere ulogisk tænkning, og man kan heller ikke formalisere faktisk økonomisk handlemåde. Hverken formal logik, økonomisk teori eller moral er af denne grund uinteressante.

Iøvrigt mener jeg, at begrebet økonomisk agent kan opfattes som sigtende til kollektiver, på arbejdsgiverside et leder-team, på forbrugerside en husholdning, som ofte vil være en familie, og vi behøver jo ikke at forudsætte, at dens medlemmer opfører sig egoistisk over for hinanden. I moderne ætologi (adfærdsforsk-

ning) mener man iøvrigt, at indbyrdes *benevolens* tildels afhænger af graden af genetisk fællesskab. Det er desuden en svaghed i vor basale økonomiske model, at dens forudsætninger om karakteren af relationerne mellem arbejdsgiver og arbejdere er så uklare, som de er (nærmest glimrer ved deres fravær).

Økonomisk filosofi bør ikke begrænses til økonomisk logik. Selv for en eksakt videnskab spiller filosofi en rolle som leverandør af de *hypoteser*, der i verificeret form bliver til teorier. Den historiske (indbefattet den økonomiske) udvikling bestemmes af menneskers *handlinger* og kan ikke forudsiges videnskabeligt.

Karl Popper gik ind for en kombination af dristige hypoteser og den hårdest mulige afprøvning af dem som god praksis i videnskabelig forskning. En fordel herved var, sagde han, at dette vil »permit our hypotheses to die in our stead«. Her forekommer det mig, at to ting sammenblandes: at ræsonnere som videnskabsmand ud fra en hypotese og at handle som borger ud fra en formodning om sin situation. Generelt er en hypotese en antagelse, der udgør *grundlaget* (bogstaveligt »underlaget«) for en argumentation eller overvejelse. En hypotese er et »suggestive, posited starting point« (Peters 1967). Mennesker kan dø, fordi de tager fejl af den situation, de befinder sig i. Men det er noget andet end at forske ud fra en urigtig hypotese.

Hermed skal det ikke underkendes, at Popper adskilte sig fordelagtigt fra den logiske positivism ved at fremhæve *heuristik*, dvs. den del af filosofien, der inspirerer forskningen, som værdifuld. Men de risici, livet indebærer, er ikke hypoteser.

Altså: videnskabelige resultater frembringes ved forskning, som dels kan være iagttagende (herunder eksperimenterende), dels analytisk. Ved iagttagelse af den virkelighed, vi lever i, kan vi producere *positiv videnskab*, dvs. beskrivelse. Men selv en umiddelbar beskrivelse, der ikke går bagom de fænomener, man iagttager, må formulere sig i begreber. Fagmanden vil bruge et mere præcist og rationelt sæt af begreber end den ukyndige. Når det er muligt (dvs. når begrebsapparatet og iagttagelsernes struktur tillader det), kan den positive videnskabs beskrivelse af tingene, som de er,

føre til en *teoretisk videnskab*, dvs. en videnskab, hvis teser (verificerede udsagn) kan deles i nogle grundsætninger, aksiomer, hvoraf andre teser til besvarelse af de spørgsmål, vi i konkrete situationer stiller, kan udledes.

Menneskets viden om den verden, vi lever i, er øget enormt i løbet af nogle få årtusinder. Formentlig kan den øges yderligere. Viden er ikke noget statisk, men noget, der vokser. Vi véd ikke alt, hvad vi kunne tænke os at vide. At stille nye spørgsmål er en tankevirksomhed, som foregår i grænseområdet mellem filosofi og videnskab.

Man kan opfatte filosofiens opgave som den at være en tjener for videnskaben som leverandør af hypoteser. Men filosofien kan også stille spørgsmål, som ikke kan besvares. Denne umulighed kan i visse tilfælde være midlertidig, i andre tilfælde principiel.

Når man spørger om, hvorledes økonomisk videnskab rettelig bør opfattes, er problemet, om manglende viden om økonomiske anliggender skyldes en principiel umulighed eller skyldes, at »økonomi endnu ikke er blevet en moden videnskab«. Det er klart, at hvis argumentationen i det foregående har været konkret, er det førstnævnte som oftest tilfældet.

Dikotomien *naturvidenskab* kontra *åndsvidenskab* har ført til, at man har opfattet modsætningen mellem sjæl og legeme (underforstået: det *menneskelige* legeme!) som et filosofisk (et ikke-videnskabeligt) problem. I dag kan de traditionelle åndsvidenskaber ikke tillade sig at forklare menneskelig adfærd uden at støtte sig til viden om hjernens funktion. For-

stås eksakt videnskab som videnskab baseret på matematiske modeller, der efter eksperimentel verifikation kan beskrive virkeligheden, kan spørgsmålet: hvad er økonomisk viden? opfattes som et spørgsmål om, hvilken afvigende rolle matematiske modeller spiller i samfundsvidenskaben, som umiddelbart synes henvist til at kombinere de traditionelle former, natur- og åndsvidenskab. Vi kan generelt gå ud fra en tredeling,

- (1) eksakt videnskab,
- (2) beskrivende videnskab,
- (3) historisk videnskab.

Historiefilosofi kan ses som et alternativ til videnskabsteori i snæver forstand, der primært beskæftiger sig med (1), idet (3) opfattes som en specialform af (2). Men samfundsfilosofier som marxisme, eksistentialisme og den sociologisk orienterede form af strukturalisme er egentlige filosofiske discipliner, der spekulerer over menneskers rolle på jorden.

Til syvende og sidst drives alle former for videnskab ud fra menneskets interesser, også naturvidenskab. Økonomisk historie er en positiv videnskab, som lægger vægt på de økonomiske betingelser for samfundsudviklingen. Økonomisk teori i traditionel forstand har næsten udelukkende været en teori om de *markedsformer*, denne udvikling har skabt. Ligesom de nævnte samfundsfilosofier har den lagt alt for lidt vægt på den tekniske udvikling og på de naturbetingelser, al menneskelig handling må respektere.

Litteratur

- Bjarup, Jes. 1994. *Økonomi som imperialistisk videnskab. Perspektiver i samfundsvidenskaben*. Århus.
- Daly, Herman E., red. 1973. *Toward a Steady-State Economy*. San Francisco.
- Daly, Herman E. og John B. Cobb. 1989. *For the Common Good*. Boston.
- Georgescu-Roegen, Nicholas. 1971. *The Entropy Law and the Economic Process*. Harvard.
- Harsaae, Erik. 1994. *Økonomisk teori og metode*. Årbog 1993, *Økonomisk Institut, Aarhus Universitet*. Århus.
- Harsaae, Erik. 1994. *Økonomi, miljø og ressourcer*. Herning.
- Laursen, Karsten og Ebbe Yndgaard. 1994. *Nytte og moral. Perspektiver i samfundsvidenskaben*. Århus.
- Peters, F.E. 1967. *Greek Philosophical Terms, A Historical Lexikon*. New York.
- Runes, Dagobert D., red. 1971. *Dictionary of Philosophy*. New Jersey.
- Schumpeter, Joseph A. 1954. *History of Economic Analysis*. London.
- Zeuthen, Frederik. 1942. *Økonomisk Teori og Metode*. København.